

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΚΑΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ Α' ΤΟΜΟΥ

Ιανουάριος 1963 — Δεκέμβριος 1964

Τεύχη 1 — 10

*Επιστημονικὸν ὄργανον τοῦ Συλλόγου Παιδαγωγῶν - Ψυχολόγων
Πτυχιούχων Πανεπιστημίων Ἐξωτερικοῦ*

ΕΚΔΟΤΗΣ ΙΩ. ΚΑΜΠΑΝΑΣ ΑΘΗΝΑΙ

Ε.Υ.Δ. της Κ.τ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2007

ΚΥΡΙΑ ΑΡΘΡΑ

	Σελ.	Τεῦχος
<i>Τῆς Συντάξεως</i> : Ἡ ἔκδοσις	1	1
» » : Προβλήματα σχετιζόμενα μετὰ τὴν σύνταξιν ἀναλυτικοῦ προγράμματος	1	B
» » : Ὑπόμνημα πρὸς ἔξοχ. Ὑπουργὸν Ἐθνικῆς Παιδείας καὶ Ὀρησκευμάτων	1	4
» » : Πρὸς τὸν δεῦτερον τόμον μας	1	6

Μ Ε Λ Ε Τ Ε Σ

I. ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ - ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ - ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ - ΚΡΙΤΙΚΗ

<i>Κ. Ἀνανιάδης</i> : Ἡ ἀγροτική ἐκπαίδευσις στὰ πλαίσια τῆς γενικῆς Παιδείας	15	6
<i>Κ. Ἀνανιάδης - Γ. Μαραγκουδάκης</i> : Ἀγροτική καὶ Ἀγροτεχνική ἐκπαίδευσις στὴν Ἑλλάδα	59	7
<i>Φιλίπ Βερνόν</i> : Σύγχρονοι ἀπόψεις περὶ νοημοσύνης καὶ μετρήσεως αὐτῆς (μεταφρ. Τ. Πασσάκου-Κυριαζοπούλου)	19	2
» » : » » »	15	3
<i>Ἄρ. Βουγιούκα</i> : Τὰ φαινόμενα τῆς προσαρμογῆς στὴ λειτουργία τῆς ἀντιλήψεως	3	4
» » : Ἡ διαδικασία τῆς μαθήσεως	51	7
<i>Θεοφράστου Γέρου</i> : «Ἐκπαιδευτικὴ Μεταρρύθμισις» (κριτικὴ)	8	5
<i>Γ. Γεωργιάδης</i> : Τὸ Ἀμερικανικὸν σύστημα ἐκπαιδεύσεως	92	8
<i>Π. Ε. Δέρα</i> : Ὑπαρξισμὸς - Ἀγωγή, Ψυχολογία καὶ Ψυχιατρικὴ	161	9
<i>Ἔρנסτ Κασίρερ</i> : Τί εἶναι ἄνθρωπος. Μετάφ. - Σχόλια Θ. Γέρου	9	1
» » : » » » » »	14	2
» » : » » » » »	13	3
<i>Βασίλ. Α. Κονιδιτσιώτου</i> : Διαλεκτικὴ Ἀγωγή	3	1
» » : » » »	11	2
<i>Βασ. Ι. Δαζανᾶ</i> : Abbé de l' Erpée, ὁ θεμελιωτὴς τῆς ἀγωγῆς τῶν κωφαλάλων	215	10
<i>Γεωργίου Μαραγκουδάκη</i> : Ψυχολογία Μαθήσεως καὶ ἀναλυτικὸ πρόγραμμα	140	9
» » : Στοιχεῖα Νευροφυσιολογικῆς Ψυχολογίας	14	1
<i>Ἄντ. Μπενέκου</i> : Εἰσαγωγή στὴν Ψυχολογία τοῦ Bruner	22	2
» » : » » » » »	19	3
» » : Προβλήματα καὶ πειραματισμοὶ γύρω ἀπὸ τὴν διδασκαλία τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν	107	8

	Σελ.	Τεύχος
Ι. Σ. Μπρούνερ : «Η έννοια τῆς δομῆς στὴ σύγχρονη Παιδαγωγική» κατὰ μετάφραση Γ. Μαραγκουδάκη καὶ Ἀντωνίου Μπενέκου	11	5
Κ. Πασάκου : Σύγχρονος ἐπιστημονικὴ ἔρευνα καὶ μέθοδοι εἰς Ψυχολογίαν καὶ Παιδαγωγικήν	21	1
» » : » » »	32	2
Γ. Κ. Παπαγεωργίου : Δυσκολίες στὴν ἀνάγνωση καὶ γραφή .	199	10
Τριαντ. Τριανταφύλλου : Αἱ ἀνθρώπιναι σχέσεις εἰς τὴν Ἀγωγήν	2	6
Κ. Χάρη : Ἡ ἐπιστημονικότητα τοῦ διδασκάλου καὶ ἡ στάθμη τῶν σπουδῶν του	78	7
Λ. Χουσιάδα : Παρατηρήσεις γιὰ τὴν ἐπαγωγικὴ καὶ παραγωγικὴ σκέψη	4	2

II. ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ - ΕΙΔΙΚΗ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΦΗΡΜΟΣΜΕΝΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ - ΨΥΧΙΚΗ - ΥΓΙΕΙΝΗ

Διδακτικοὶ πειραματισμοὶ

Α. Βουγιούκα : Ἐνα εὐκαιριακὸ θρησκευτικὸ μάθημα	181	9
» » : Ἡ προσφορὰ τοῦ Ζαχ. Παπαντωνίου στὰ παιδικὰ γράμματα	36	2
Θεοφράστου Γέρον : Ἡ Ὄρθογραφία τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 1 διδακτικὸν πρόβλημα τοῦ σχολείου	47	3
» » : » » »	35	4
» » : » » »	32	5
Α. Κακαβούλη : Παιδικὰ ἐλαττώματα καὶ ἡ ἀντιμετώπισίς των εἰς τὸ σχολεῖον	39	4
Εὐθ. Κασιώλα : Πορίσματα τέστ Ἀναγνώσεως	30	1
» » : » » »	44	2
» » : » » »	18	4
» » : » » » καὶ Ἀριθμητικῆς	15	5
» » : Τὸ πρόβλημα τῶν καθυστερημένων μαθητῶν στὸ σχολεῖο	186	9
» » : » » »	230	10
Ἀντ. Κρέτση : Ἡ μαθητοποίηση τοῦ μαθητοῦ	26	1
» » : » »	32	2
Γ. Κυριαζοπούλου : Ἡ Σύνταξις τοῦ συγχρόνου Ἀναλυτικοῦ προγράμματος	34	1
» » : » » »	48	2
Ν. Δυμπέρη : Πρότυπα Δημοτικὰ Σχολεῖα	132	8
Γ. Μαραγκουδάκη : Σχέδιον Ἀναλ. Προγραμ. τῆς Α' τάξεως τοῦ Δημ. Σχολείου	1	3

		Σελ.	Τεύχος
	<i>Αντ. Μπενέκου</i> : Συμβολή εις τὸ πρόγραμμα συγκεντρώσεως τῆς διδακτέας ὕλης	24	4
	» » : » » » »	27	6
<i>Τφ</i>	<i>Γ. Ξεκάλου</i> : Τὸ πρόβλημα τῆς ἀναπτύξεως τῆς κοινωνικότητος εἰς τὸ παιδί	26	2
»	» » : » » » »	26	3
»	» » : » » » »	12	4
	<i>Εὐαγ. Παπαγιαννάκη</i> : Τὰ τρία «Ττ»	21	4
	<i>Δ. Κ. Παλυβοῦ</i> : Ἡ ψυχολογία τῶν πεποικισμένων παιδιῶν	174	9
»	<i>Κ. Πασσάκου</i> : Προσπάθειαι ψυχολογικῆς καὶ Παιδαγωγικῆς παρακολουθήσεως τοῦ μαθητοῦ	195	9
	» » : » » » »	243	10
	<i>Ν. Πετρουλάκη</i> : Πηγαι καὶ μορφῆ μαθήσεως	28	5
	<i>Ἑλπ. Σταματάκη</i> : Ἡ φιλολογία τῶν παιδιῶν	228	10
<i>Ε</i>	<i>Ἰω. Χαραλαμποπούλου</i> : Τὰ προβλήματα τῆς Ψυχικῆς Ὑγιεινῆς τοῦ λαοῦ μας	38	1

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΕΣ - ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ

	<i>Θ. Γέρον</i> : Educational Strategy for developing Societies τοῦ Adam Curle — Κριτικὴ Ἀνάλυση	90	7
	<i>Τ. Κυριαζοπούλου</i> : Ἡ Ἐπέκτασις τῆς ὑποχρεωτικῆς φοιτήσεως	137	8
	<i>Ἰω. Καμπανᾶ</i> : Ἐπιθεώρηση τοῦ βιβλίου Ἰω. Κυριαζικίδου : «Εἰσαγωγή στὸν ἐπαγγελματικὸ προσανατολισμὸν»	148	10
	<i>Κ. Κίτσου</i> : Ἰδρυσις Ἰνστιτούτου τῶν ἐπιστημῶν τῆς ἀγωγῆς	35	5
	<i>Ν. Μπάρκα</i> : Ἐκθεσις ἀναφερομένη εἰς τὰς ἐργασίας τοῦ ἐν Ἀθῆναις συγκληθέντος Διεθνoῦς Συνεδρ. Μαθημ)κῶν	40	6
	<i>Αντ. Μπενέκου</i> : Ἐπιθεώρηση βιβλίου : 1) Ἑλπ. Σταματάκη : «Ἡ ἐπιμόρφωσις τῶν ἐνηλίκων» 2) Reiser - Leythman - Frankl - Lefgren : «Μιὰ προσπάθεια συνενώσεως τῆς ἀνθρωπίνης γνώσεως» Μεταφρ. Σχόλια Τρ. Τριανταφύλλου καὶ Γ. Μαραγκουδάκη. 3) Δ. Κ. Βακάλη : «Ἡ Ἐνιαία Συγκεντρωτικὴ Διδασκαλία»	95	7
	» » : Ἡ ἐπιθεώρησις τοῦ βιβλίου Ν. Πετρουλάκη : «Γενικὴ Διδακτικὴ»	147	8
	<i>Γ. Ζύδη</i> : Στατιστικὴ περὶ ἀνωτάτης ἐκπαιδεύσεως	52	2
	<i>Γ. Ξεκάλου</i> : Διεθνῆς ἐκπαιδευτικὴ κίνησις	43	1
	<i>Κ. Πασσάκου</i> : Βιβλιοκρισία τοῦ βιβλίου «Ἡ Κρήτη τοπίον, ἀνθρωποι, γεγονότα, θρύλοι» — Λ. Γ. Πετρίδη	48	6
	<i>Τ. Τριανταφύλλου</i> : Ὁργάνωσις Σεμιναρίου	56	2

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΚΑΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΔΙΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΙΣ

ΕΤΟΣ Α' — ΤΕΥΧΟΣ 1

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ — ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 1963

ΔΙΕΥΘΥΝΕΤΑΙ ΥΠΟ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

Η ΕΚΔΟΣΙΣ ΜΑΣ

Ὁ ἐκουγχρονισμὸς τῆς Παιδείας εἶναι βασικὸν αἶτημα τοῦ καιροῦ μας. Ἰδιαιτέρως διὰ τὴν χώραν μας σήμερον τὸ πρόβλημα τῆς Παιδείας εἶναι τόσο πειστικόν, ὥστε κάθε ἀναβολὴ διὰ τὴν λύσιν του νὰ φαίνεται παραλογισμὸς.

Ἡ σύνδεσις τῆς Ἑλλάδος μετὰ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Οἰκονομικῆς Κοινοῦτητος ἀποτελεῖ, ἀπὸ τῆς πρώτης Νοεμβρίου 1962, πραγματικότητα. Ἡ νέα μετὰ τὴν σύνδεσιν δημιουργουμένη κατάστασις, ἐπιβάλλει τὴν ἐπιτάχυνσιν τοῦ ρυθμοῦ ἀναπτύξεως τῆς Παιδείας μας. Ἀπὸ ὅλους δὲ θεωρεῖται σήμερον ἡ Παιδεία ὡς πρωταρχικὴ πνευματικὴ ὑποδομὴ, ὄχι μόνον διὰ τὴν πολιτιστικὴν ἀνέλιξιν τοῦ λαοῦ μας, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τόσο τῆς Βιομηχανίας ὅσον καὶ τῆς Γεωργίας.

Ἀπαιτεῖται συνεπῶς ἐντατικὴ ἐργασία εἰς ὅλους τοὺς τομεῖς καὶ περισσότερον εἰς τὴν Παιδείαν, διὰ νὰ δυνηθῶμεν νὰ διατηρήσωμεν μίαν ἀξιοπρεπῆ καὶ αὐτοδύναμον θέσιν ἐν μέσῳ τῶν πολιτισμένων καὶ οἰκονομι-

κοτεχνικῶς προηγμένων λαῶν. Βασικὸν λοιπὸν αἶτημα τοῦ καιροῦ μας εἶναι νὰ τεθῆ ἡ Παιδεία εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ἔθνους καὶ νὰ βοηθήσῃ τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν εἰς τὸ σύνολόν του, νὰ ἀφομοιώσῃ δημιουργικῶς τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν τεχνικὴν καὶ νὰ συντηρήσῃ κατὰ τρόπον δημιουργικὸν τὸ παρελθόν μας, τὰς παραδόσεις μας, τὸ ἀρχαῖον Ἑλληνικὸν Πνεῦμα.

Ἡ «Παιδαγωγικὴ καὶ Ψυχολογικὴ Ἐπιθεώρησις» ἐπιστημονικὸν ὄργανον τοῦ Ἐπιστημονικοῦ Συλλόγου Ἐκπαιδευτικῶν, Πτυχιούχων Ψυχολόγων - Παιδαγωγῶν Πανεπιστημίων Ἐξωτερικοῦ, ἔρχεται εἰς μίαν κρίσιμον καμπὴν τῆς Παιδείας μας νὰ συμβάλῃ εἰς μίαν πραγματικὴν προσπάθειαν βελτιώσεως τῶν ἐκπαιδευτικῶν μας πραγμάτων.

Φιλοδοξία τῶν μελῶν τοῦ Συλλόγου μας, τῶν Παιδαγωγῶν καὶ Ψυχολόγων, εἶναι νὰ γίνῃ τὸ περιοδικὸν τοῦτο, τὸ βῆμα μιᾶς ἐλευθέρως καὶ φωτισμένης ἐρεῦνης καὶ συζητήσεως τῶν προβλημάτων τῆς Παιδείας μας.

Αἱ σελίδες τοῦ περιοδικοῦ θὰ εἶναι εἰς τὴν διάθεσιν ὅλων ἐκείνων οἱ ὅποιοι αἰσθάνονται τὴν ἀνάγκην νὰ ἐκθέσουν τὰς ἀπόψεις των διὰ τὴν ἀνασυγκρότησιν τῆς Παιδείας καὶ τὴν θεμελίωσιν τῆς προσπάθειας ἐπὶ ἐπιστημονικῶν βάσεων.

Ἡ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ

Ἡ Διοίκησις τοῦ Συλλόγου καὶ ἡ Συντακτικὴ Ἐπιτροπὴ τοῦ περιοδικοῦ ἐκφράζουν τὰς θερμὰς τῶν εὐχαριστίας πρὸς τὸν ἐκδότην κ. Ἰω. Καμπανᾶν, ὁ ὅποιος συμπαρίσταται ὑλικῶς καὶ ἠθικῶς εἰς τὴν ἐκδοσὶν τοῦ περιοδικοῦ, κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἐκδόσεως καὶ κυκλοφορίας του.

ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΗ ΑΓΩΓΗ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΑΝΤ. ΚΟΝΙΑΤΣΙΩΤΟΥ, Δρος τῆς Φιλοσοφίας

Εἰς μίαν ἐποχὴν ἐπείγομένην πρὸ παν-
τός διὰ τὴν τεχνικὴν πρόοδον καὶ τὴν
ἀγύψωσιν τοῦ ὕλικου ἐπιπέδου ζωῆς
τῶν ἀνθρώπων γεννᾶται εὐλόγον τὸ ἐ-
ρώτημα:

Εἶναι ἀναγκαῖα ἡ δια-
λεκτικὴ μὀρφῶσις τοῦ ἀτό-
μου; Ὑπάρχει σήμερον αἴτημα διαλεκτι-
κῆς ἀγωγῆς καί, ἀν γαί, εἶναι τοῦτο ἀνάγ-
κη κοινωνική, πραγματική ἢ πλαστόν δη-
μιούργημα ὀλίγων, ἔστω καὶ σημαινόν-
των, ἐκπροσώπων τῆς ἐπιστήμης τῆς ἀ-
γωγῆς;

Γεγονός εἶναι ὅτι τὸ ἡμισυ τῆς παγ-
κοσμίου συστηματικῆς βιβλιογραφίας πε-
ρὶ διαλεκτικῆς ἐγρᾶφη κατὰ τὴν τελευ-
ταίαν δεκαετίαν. Τὸ ὑπόλοιπον δὲ ἡμισυ
ἐγρᾶφη κατὰ τὴν ἐποχὴν ἀκριβῶς τῆς
ἐντατικῆς προσπάθειας τοῦ ἀνθρώπου
πρὸς δημιουργίαν μεγάλης βιομηχανίας
καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ
μὲ πρώτην συστηματικὴν ἐργασίαν τὸ
βιβλίον τοῦ Georg Engel «Ἡ διαλε-
κτικὴ μέθοδος», 1860, καὶ μὲ πύκνωσιν
τῆς σχετικῆς βιβλιογραφίας ἀκριβῶς
κατὰ τὰ ἔτη τῆς μεγάλης προόδου τοῦ
ἀνθρώπου εἰς τὸν τομέα τῆς ἐκβιομηχα-
νίσεως κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος
αἰῶνος.

Ἀπὸ τὴν στροφὴν τῶν σημερινῶν
ἐκπροσώπων τῆς ἐπιστήμης τῆς ἀγω-
γῆς πρὸς τὴν διαλεκτικὴν φαίνεται ὅτι
ὑπάρχει πρόβλημα διαλεκτικῆς ἀγωγῆς.
Ἀπομένει γὰρ ἴδωμεν ἀν καὶ ἡ πραγμα-
τικότης τῆς κοινωνικῆς ζωῆς προβά-
λη παρόμοιον αἴτημα. Εἶναι γνωστὸν
ὅτι πᾶσα πρόοδος παιδαγωγικὴ εἶναι
ἀποτέλεσμα ἀνάγκης, πίεσεως κοινωνι-
κῆς καί, ὅπως αἱ σημαντικώτεραι πρόο-

δοὶ τῆς ψυχολογίας ὀφείλονται εἰς τὴν
ψυχιατρικὴν, πᾶν πρόβλημα παιδαγωγι-
κὸν κατέστη αἰσθητὸν καὶ ἀντεμετωπί-
σθη, ὅταν ἐπείγουσαι κοινωνικαὶ ἀνάγ-
και ἔφερον αὐτὸ εἰς τὸ προσκήνιον τῆς
παιδαγωγικῆς συζητήσεως. Ἐνας ἀπὸ
τοὺς σημαίνοντας παιδαγωγούς τῆς ἐ-
ποχῆς ἡμῶν, ὁ πρὸ διετίας ἀποθανὼν
Herman Nohl, διεπίστωσεν τὴν ὑπαρ-
ξιν ἐνός νόμου παιδαγωγικοῦ, μιᾶς συν-
ήθως ἐπαναλαμβανομένης διαδοχῆς παι-
δαγωγικῶν φαινομένων, τὰ ὅποια χαρα-
κτηρίζουν πᾶσαν παιδαγωγικὴν κίνη-
σιν. Κατὰ τὸν νόμον αὐτὸν πᾶσα σημα-
τικὴ πρόοδος εἰς τὴν ἐπιστήμην τῆς ἀγω-
γῆς ἀρχίζει μὲ μίαν ἐπανάστασιν θεω-
ρητικὴν, ὡς ἀντίδρασις καὶ διαμαρτυρία
κατὰ τῆς ἀγωγῆς τοῦ παρελθόντος. Ἡ
κίνησις αὕτη ἀγωνίζεται ὑπὲρ τῶν δικαι-
ωμάτων τῆς ἀναπτυσσομένης προσωπι-
κότητος, ἡ ὅποια θεωρεῖται πλέον ὡς ἀ-
ξία ἀπόλυτος, ἀξία καθ' ἑαυτὴν καὶ ἀ-
ποβλέπει εἰς τὴν μὀρφωσιν τοῦ νέου ἀν-
θρώπου εἰς τελείαν προσωπικότητα, ὡς τέ-
λος τῶν παιδαγωγικῶν αὐτῆς προσπα-
θειῶν.

Ἡ πρώτη αὕτη φάσις τῆς ἀριστοκρα-
τικῆς Παιδαγωγικῆς τῆς Προσωπικότητος
ἀκολουθεῖται συνήθως ἀπὸ τὴν δημοκρατι-
κὴν καὶ κοινωνικὴν προσπάθειαν μιᾶς
δευτέρας τάσεως, σκοπὸς τῆς ὁποίας εἶ-
ναι γὰρ καταστήσῃ προσιτὰ εἰς ὅλα τὰ μέ-
λη τῆς κοινωνίας ὅλα τὰ πλεονεκτήμα-
τα τῆς Παιδαγωγικῆς τῆς Προσωπικό-
τητος. Ἡ ἀνοδος τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου
καὶ ἡ ὕλικὴ εὐημερία ὄλων τῶν μελῶν
μιᾶς κοινωνίας εἶναι αἱ ἀπαραίτητοι
προϋποθέσεις δημιουργίας πολιτισμοῦ
καὶ μορφώσεως, ἀλλὰ αὐτὸ δὲν ἀρκεῖ.

Ὁ ἄνθρωπος μόλις μετὰ τὴν ἐξασφάλισιν τῶν προϋποθέσεων τούτων ἀρχίζει νὰ γίνεται ἄνθρωπος. Τοῦλάχιστον μόλις τώρα εἶναι δυνατόν νὰ ἐπιδιώξῃ τοῦτο ἀπερίσπαστος. Πέρα τῶν δύο τούτων βασικῶν κατευθύνσεων τῆς ἐπιστήμης τῆς ἀγωγῆς, τῶν ὁποίων κοινὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα εἶναι ἡ πίστις εἰς τὴν ἀνάγκην ἀναζωογονήσεως καὶ ἐξυψώσεως τῶν ἀνθρωπίνων δυνάμεων καὶ ἡ καταβολὴ συστηματικῆς προσπάθειας πρὸς τοῦτο, ὑπάρχει ἡ τρίτη φάσις, ἡ προσπάθεια, ὅπως προσδοκῆται ἐσωτερικὸν περιεχόμενον, σκοπὸς καὶ σταθερὰ κατεύθυνσις ζωῆς εἰς τὰς δυνάμεις ἀκριβῶς ἐκείνας, αἱ ὁποῖαι ἀνεζωογονήθησαν καὶ ἐξυψώθησαν διὰ τῶν προσπαθειῶν τῶν δύο προηγουμένων φάσεων τῆς παιδαγωγικῆς κινήσεως. Κατὰ τὴν κατεύθυνσιν αὐτὴν τῆς ἀγωγῆς ἢ ἀπόκτησις ἐσωτερικοῦ περιεχομένου, σκοποῦ καὶ σταθερᾶς κατευθύνσεως ζωῆς ὀφείλει ν' ἀποτελῇ τὴν ἀνωτέραν ἐπιδιώξιν τῆς ἀγωγῆς χάριν τῆς μορφώσεως ἀνωτέρου ἐπιπέδου ἀνθρωπίνης ζωῆς.

Κατόπιν τῶν ἀνωτέρω ἐπανερχόμεθα εἰς τὸ ἐρώτημα: Ἡ ζωὴ καθ' ἑαυτὴν εἰς μίαν σύγχρονον κοινωνίαν καὶ αἱ ἀνάγκαι αὐτῆς ἀπαιτοῦν ἀσκήσιν διαλεκτικῆς ἀγωγῆς; ἀπαιτοῦν ἀνθρώπους ἱκανοὺς πρὸς αὐτοτελεῆ σκέψιν καὶ διατύπωσιν λογικῶν ἐπιχειρημάτων κατὰ τὴν ἐργασίαν των ἢ κατὰ τὰς ὥρας τῆς ἀναψυχῆς; ἀπαιτοῦν ἀνθρώπους - προσωπικότητας ἢ κοινωνικὰς μονάδας ἀγομένας καὶ φερομένας κατὰ τὰς ἐπιταγὰς τῶν ἐκάστοτε κρατούντων; ἀπαιτοῦν ἀνθρώπους σταθερῶς ἐστραμμένους πρὸς τὰς μονίμους ἀντικειμενικὰς ἀξίας, ὡς σκοπὸν τῆς ζωῆς των ἢ ἀνθρώπους χρησιμοποιοῦντας αὐτὰς τὰς ἀξίας κατὰ τὸ δοκοῦν καὶ κατὰ τὸ προσωπικὸν των συμφέρον;

Τὸ γεγονός ὅτι ἐκεῖνοι ἀκριβῶς οἱ μεγάλοι παιδαγωγοί, οἱ ὁποῖοι κατὰ καιροὺς ὑπεστήριξαν τὴν Παιδαγωγικὴν τῆς Προσωπικότητος — περιοριζόμεθα ν' ἀναφέρωμεν τοὺς Σωκράτη, Πλάτωνα, Gaudig καὶ Spranger — ἀπήτησαν

μίαν σκόπιμον καὶ συστηματικὴν διαλεκτικὴν ἀγωγὴν καὶ μὲν ὡς ἀποτελεῖ εὐγλωττον μαρτυρίαν περὶ τῆς σημερινῆς ἀνάγκης αὐτῆς τῆς ἀγωγῆς. Τὸ ὅτι δὲ οἱ ἀνωτέρω περιώρισαν τὰ πλεονεκτήματα τῆς Παιδαγωγικῆς τῆς Προσωπικότητος καὶ τῆς διαλεκτικῆς ἀγωγῆς εἰς τοὺς ἐλάχιστους τῆς τάξεως τῶν ἡγετῶν καὶ, ἐν πάσῃ περιπτώσει, εἰς τοὺς ὀλίγους ἀνθρώπους τοὺς ἀνήκοντας εἰς τὴν λεγομένην ἀριστοκρατίαν τοῦ χρήματος ἢ τοῦ πνεύματος, δὲν πρέπει νὰ μᾶς ἐμποδίσῃ σήμερον εἰς τὴν προσπάθειαν ἐπεκτάσεως καὶ γενικεύσεως τῶν εὐεργετημάτων τῆς διαλεκτικῆς ἀγωγῆς εἰς ὅλα τὰ μέλη τῆς κοινωνίας, κατὰ τὸ μέτρον πάντοτε τοῦ δυνατοῦ καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ἴδια. Τὸ ὅτι ἄλλωστε ἡ ἀνάγκη διαλεκτικῆς μορφώσεως εἶναι ἀνάγκη πραγματικῆ τῆς ἀνωτέρας φύσεως τοῦ ἀνθρώπου μαρτυρεῖται ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι οὗτος ἀνέκαθεν ἠσθάνθη τὴν ἀνάγκην τῆς συνομιλίας καὶ τῆς ζητήσεως τῆς ἀληθείας διὰ λογικῆς προσπάθειας εἰς κοινὴν προσπάθειαν μετὰ τῶν ὁμοίων του. Ἡδη εἰς τὴν Ἀνατολήν, τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Κίναν εὐρίσκομεν ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων στοιχεῖα διαλεκτικῆς παρατηρήσεως τῆς φύσεως. Εἰς τὴν χώραν μας ὁμοῦς ἀνεπτύχθη κυρίως ἡ διαλεκτικὴ σκέψις καὶ μάλιστα μὲ καθολικὴν συμμετοχὴν τῶν Ἑλλήνων: τῆς Ἰωνίας, Θράκης, κυρίως Ἑλλάδος καὶ Μεγάλης Ἑλλάδος.

Εἰς τὴν χώραν μας ἐδημιουργήθησαν καὶ αἱ δύο ἀντιλήψεις περὶ διαλεκτικῆς, ἡ σωκρατικὴ—πλατωνικὴ καὶ ἡ σοφιστικὴ, ἀντιλήψεις, αἱ ὁποῖαι περιλαμβάνουν ὑπ' αὐτάς, ἄλλωστε, ὅλας τὰς μέχρι σήμερον ἀναλόγους τοιαύτας.

Τὴν ἀνάγκην τέλος διαλεκτικῆς ἀγωγῆς διαπιστώνουν μεγάλοι σύγχρονοι διανοηταί, παρακινούμενοι εἰς τοῦτο ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι τὴν πηγαίαν καὶ ἐλευθέραν ἀνθρωπίνην σκέψιν εἰς τὴν ἐποχὴν μας κινδυνεύει ν' ἀντικαταστήσῃ τὸ πολιτικὸν σύνθημα, ἡ ἐπιταγὴ τῶν ἰσχυρῶν ἢ ἡ γραμμὴ τῆς κοινωνικῆς τάξεως, εἰς τὴν ὁποίαν ἕκαστος ἀνήκει, παρὰ τὸ γεγονός ὅτι ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος, πολὺ πέ-

ρισσότερον παρ' ὅσον ὁ ἄνθρωπος παλαιότερων ἐποχῶν, χαρακτηρίζεται ὡς ὁ ἄνθρωπος Faust ὁ συναισθανόμενος βαθύτατα τὴν ἀνάγκην πρὸς γνῶσιν τῆς ἀληθείας εἰς ὅλας τὰς περιοχὰς τῆς ζωῆς, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν διεπόμενον ὑπὸ τοῦ ἀπολλωνιακοῦ πνεύματος (Schelling) ἄνθρωπον τῶν παλαιότερων ἐποχῶν, διὰ τὸν ὅποιον ἡ τάξις καὶ τὸ μόνιμον σχῆμα, ἡ παράδοσις, ἀπετέλου τὰς ἀνωτάτας ἀξίας. Αὐτὴν τὴν πρωταρχικὴν ψυχικὴν ἀνάγκην τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου εἶναι καιρὸς νὰ θεραπεύσῃ συνειδητότερον καὶ συστηματικώτερον ἡ ἀγωγή.

Ἡ ἐ ν ν ο ι α τ ῆ ς δ ι α λ ε κ τ ι κ ῆ ς. Ἐὰν ἴδωμεν ὁμῶς τί ἀκριβῶς ἐννοοῦμεν λέγοντες διαλεκτικὴ καὶ τί διαλεκτικὴ ἀγωγή. Θὰ σχηματίσωμεν σαφεστέραν ἐννοίαν τοῦ ὅρου ἂν παραβάλωμεν τὴν διαλεκτικὴν πρὸς ἀντιθέτους μεθόδους ζητήσεως καὶ μεταδόσεως τῆς γνώσεως καὶ τῆς ἀληθείας. Καὶ πρῶτον πρὸς τὴν ρητορικὴν, τὴν ὁποίαν οἱ σοφισταὶ ἔφερον εἰς τὸ ἀπόγειον τῆς τελειότητος. Ὁ ρήτωρ κατέχει τὴν γνῶσιν καὶ τὴν ἀλήθειαν καὶ διὰ τοῦ συνεχοῦς λόγου προσπαθεῖ νὰ μεταδώσῃ αὐτήν. Ἐχει θεδαίως ἀνάγκην ἀκροατῶν, ὁ ρόλος ὁμῶς αὐτῶν εἶναι τελείως παθητικός. Εἰς τὴν διαλεκτικὴν δὲν ὑπάρχει λόγος συνεχῆς· ὑπάρχει διάλογος. Μάλιστα ὑπάρχει διάλογος συντόμων φάσεων. Ὁ διαλεκτικός ἄνθρωπος εἶναι συνοπτικός καὶ δὲν κατατρίβεται εἰς ἀπεραντολογίας. Ὁ διάλογος αὐτὸς εἶναι δυνατὸν νὰ γίνεταί μεταξὺ δύο ἀτόμων. Εἶναι ὁμῶς δυνατὸν καὶ περισσότεροι νὰ μετέχουν μιᾶς διαλεκτικῆς ζητήσεως τῆς ἀληθείας. Τὸ κύριον ὁμῶς θάρος, τοῦλάχιστον φαινομενικῶς, θὰ φέρουν δύο ἄτομα. Οἱ λοιποὶ συμμετέχουν πιθανὸν ἐνεργῶς εἰς τὴν συζήτησιν, τοῦτο ὁμῶς εἶναι δυνατὸν νὰ γίνεταί μόνον εἰς τὸν ἐσωτερικὸν κόσμον ἐνὸς ἐκάστου. Ἄλλως δὲν ὑπάρχει διάλογος, ὑπάρχει σύμφυρμα λόγων. Ἐχομεν ἐδῶ τὸ ἀντίστοιχον φαινόμενον τῆς συνήθους σχολικῆς διδασκαλίας: εἰς τὸν Kerschensteiner ὀφείλεται ἡ ἐπιτυχὴ παρατήρησις ὅτι ὁ διδάσκαλος, ἀκόμη καὶ ὅταν

ἀπευθύνεται διὰ μονολόγου πρὸς ὁλόκληρον τὴν τάξιν, πρέπει νὰ δίδῃ εἰς ἐκάστην στιγμὴν τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἐργάζεται μόνον μὲ ἓνα ἕκαστον τῶν μαθητῶν, ὅτι κάμνει διάλογον. Ἄλλως δὲν γίνεται γόνιμος διδασκαλία. Τέλος, εἰς τὴν τελειότεραν τοῦ μορφῆν, ὁ διάλογος εἶναι δυνατὸν νὰ γίνεταί καὶ ἀπὸ μόνον τοῦ τὸ ἐγὼ πρὸς ἑαυτό. Κλασσικὸν παράδειγμα ἀποτελεῖ ὁ Pestalozzi, ὁ ὁποῖος, ἂν καὶ δὲν εἶχεν ἰδέαν θεωρίας διαλεκτικῆς, ἐν τούτοις ἐδημιούργησε διὰ τῶν συγγραμμάτων τοῦ σύστημα παιδαγωγικὸν γνησίως διαλεκτικόν, ὁμιλῶν ὁ ἴδιος πρὸς ἑαυτὸν κατὰ τὴν μελέτην τῶν μεγάλων παιδαγωγικῶν προβλημάτων, ὑποστηρίζων διὰ τῆς λογικῆς σκέψεως ὅλα τὰ ὑπὲρ μιᾶς ἀπόψεως ἐπιχειρήματα, ὁ ἴδιος πάλιν ὑποστηρίζων λογικῶς τὴν ἀντίθετον θέσιν ἐπὶ τοῦ ἰδίου ζητήματος καὶ πάλιν μόνος ὁμιλῶν λογικῶς πρὸς ἑαυτὸν ἐζητεῖ τὴν σύνθεσιν τῶν δύο ἀπόψεων καὶ τὴν ἁρμονικὴν τῶν ἐνόητα, ἐν πλήρει συνειδήσει πάντοτε τοῦ ὅτι ἡ σύνθεσις αὕτη καὶ ἡ παροῦσα φαινομένη ἁρμονία εἶναι καταστάσεις τῆς στιγμῆς καὶ δι' αὐτὸν καὶ ὅτι εἰς μίαν ἄλλην ἐποχὴν ἐν ἰσχυρότερον ἀνθρώπινον πνεῦμα θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ φθάσῃ εἰς ἀνωτέραν βαθμίδα συνθέσεως καὶ ἐνόητος τῶν ἀντιθέσεων. Πέρα τῆς ἀριθμητικῆς διαφορᾶς προσώπων καὶ τῆς συνεχείας ἢ μὴ τοῦ λόγου, ἡ ρητορικὴ καὶ ἡ διαλεκτικὴ διαφέρουν καὶ εἰς τὰ ἑξῆς, ἐν συντομίᾳ, σημεῖα: ἡ διαλεκτικὴ ἐκπροσωπεῖ τὴν ἐνεργὸν ἔρευναν καὶ ζήτησιν τῆς ἀληθείας, εἶναι δηλ. φαινόμενον δυναμικόν, ἡ ρητορικὴ ἐπιδιώκει τὴν μετάδοσιν ἐτοίμων γνώσεων δογματικῶς, εἶναι δηλ. φαινόμενον στατικόν· ἡ διαλεκτικὴ ἀναζητεῖ τὴν ἀλήθειαν μὲ ἐγγυητὴν τὴν ἀγρυπνον σκέψιν τοῦ συνδιαλεγομένου, ἐλευθέρως δὲ σκεπτομένου, συζητητοῦ, ἡ ρητορικὴ ἀφήνει εἰς τὴν ἀγαθὴν ἢ μὴ προαίρεσιν τοῦ ρήτορος τὴν μετάδοσιν γνώσεων ἀληθῶν καὶ ἠλεγμένων ἢ μὴ· ἡ διαλεκτικὴ ἐκπροσωπεῖ τὴν δυναμικὴν καὶ πλήρως ζωῆς ἀντιμετώπισιν τῶν ἀντικειμένων τῆς γνώσεως, ἡ ρητορικὴ τὴν στατικὴν

προσκόλλησιν εἰς τὴν παρούσαν κατάστασιν τῆς γνώσεως.

Διαστέλλεται ἐπίσης ἡ διαλεκτικὴ ἀπὸ τῆς ἐριστικῆς τῶν σοφιστῶν, τῆς ἠθελημένης διαστροφῆς τῶν ἐννοιῶν καὶ τῆς προσπάθειας πρὸς σύγχυσιν τοῦ συνομιλητοῦ διὰ τῆς χρήσεως φαινομενικῶς ἀκαταμαχῆτων ἐπιχειρημάτων. Ἀντιθέτως ἡ γνησία διαλεκτικὴ σκέψις πρέπει γὰρ εἶναι σταθερῶς ἐστραμμένη πρὸς τὸ ἀληθές καὶ τὸ λογικόν. Αὐτὸ εἶναι ἀνάγκη ν' ἀποτελῆ σταθερὸν χαρακτηριστικὸν τῆς γνώσεως, κατ' ἀντιδιαστολήν καὶ πρὸς τὴν σοφιστικὴν τάσιν καταχρήσεως τῆς τέχνης τοῦ διαλέγεσθαι χάριν ἐξυπηρετήσεως προσωπικῶν συμφερόντων καὶ πρὸς τὴν ἄλλην, τὴν σύγχρονον τάσιν τῆς διαλεκτικῆς τοῦ ἱστορικοῦ ὕλισμοῦ. Διὰ τὴν τελευταίαν δὲν ὑπάρχουν ἐννοιαὶ σταθεραὶ καὶ δὲν ὑπάρχει ἀλήθεια ἀντικειμενική. Ἀλήθεια εἶναι διὰ τοὺς χρησιμοποιοῦντας τὴν παραλλαγὴν αὐτὴν τῆς διαλεκτικῆς μόνον ὅ,τι προάγει τοὺς ἐκάστοτε σκοποὺς τῆς κοινωνικῆς τάξεως, τὴν ὁποίαν ἐκπροσωποῦν. Ἡ «ἀστικὴ ἀντικειμενικότης» γίνεται ἀντικείμενον εἰρωνείας ἀπὸ τὸν διαλεκτικὸν ὕλισμόν.

Τέλος πρέπει ν' ἀντιδιαστείλωμεν τὴν διαλεκτικὴν πρὸς τὴν ἄλλην ἐκείνην μέθοδον ζητήσεως τῆς γνώσεως, τὴν σωκρατικὴν μαιευτικὴν. Συνήθως γίνεται σύγχυσις μεταξὺ διαλεκτικῆς καὶ μαιευτικῆς. Ὁ Πλάτων ὁ ἴδιος εἰς τὸν διάλογόν του «Θεαίτητος» ἀφήνει τὸν Σωκράτη νὰ κάμῃ σαφῆ διάκρισιν τῶν δύο μεθόδων: τῆς μαιευτικῆς καὶ τῆς «τοῦ διαλέγεσθαι πραγματείας», ὅπως ὀνομάζει αὐτὴν, τῆς διαλεκτικῆς.

Μαιευτικὴ εἶναι ἡ ἀπλὴ μορφή διαλογικῆς ζητήσεως τῆς γνώσεως. Ἐκ τῶν συζητητῶν ὁ ἓνας εἶναι συνήθως ὄριμος ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος διὰ καταλλήλων ἐρωτήσεων παρακινεῖ τὸν νέον πρὸς «συζητήσιν», ἀπὸ κοινοῦ ζήτησιν τῆς νέας γνώσεως καί, ὅταν αὐτὴ ἔρχεται εἰς φῶς, ὁ νέος ἔχει τὴν ἐντύπωσιν ὅτι μόνος ἀνεκάλυψεν αὐτήν. Τὸ γεγονός τοῦτο δημιουργεῖ εἰς αὐτὸν τὴν ἐφεσιν πρὸς περαι-

τέρω προσπάθειαν ἀναζητήσεως νέων γνώσεων.

Ἡ διαλεκτικὴ συζήτησις εἰς τὴν τελείαν αὐτῆς μορφήν λαμβάνει χώραν μεταξὺ ἀτόμων τῆς αὐτῆς περίπου ἐμπειρίας καὶ πνευματικῆς ὀριμότητος. Ἐδῶ ἡ λογικὴ σκέψις τῶν συνομιλητῶν ἀγωνίζεται μὲ πείσμα καὶ διεκδικεῖ, ἐκάστη δι' ἑαυτήν, τὴν ὀρθὴν τοποθέτησιν, στηριζομένη εἰς τοὺς κανόνας τῆς Λογικῆς.

Ἐπειτα ἀπὸ ὅσα ἐλέχθησαν, θὰ ἦτο δυνατόν νὰ εἰπώμεν ὅτι διαλεκτικὴ εἶναι ἡ μέθοδος ἀναζητήσεως τῆς γνώσεως καὶ τῆς ἀληθείας διὰ διαλογικῆς συζητήσεως, στηριζομένης ἐπὶ τῶν κανόνων τῆς Λογικῆς καὶ ἐστραμμένης πρὸς τὸ ἀγαθόν.

Ἐννοια τῆς διαλεκτικῆς ἀγωγῆς. Διαλεκτικὴ δὲ ἀγωγή εἶναι ἡ κατεύθυνσις ἐκείνη τῆς ἀγωγῆς, ἡ ὁποία χρησιμοποιεῖ τὴν διαλεκτικὴν ἀφ' ἑνὸς κατὰ τὴν προσπάθειαν θεωρητικῆς ἐπιλύσεως τῶν προβλημάτων αὐτῆς καὶ ἀφ' ἑτέρου κατὰ τὴν σχολικὴν πράξιν, εἰς ὅσην βεβαίως ἔκτασιν ἐπιτρέπει τοῦτο ἡ φύσις τῶν ἐπὶ μέρους κλάδων διδασκαλίας.

ὑπὸ μίαν ἄλλην ἔποψιν διαλεκτικὴ ἀγωγή εἶναι ἡ συστηματικὴ βοήθεια τῶν νέων πρὸς ὀρθὴν χρησιμοποίησιν καὶ ἐξύψωσιν τῆς φυσικῆς τῶν διαλεκτικῆς ἱκανότητος.

Ἐννοια τῆς Διαλεκτικῆς Παιδαγωγικῆς. Διαλεκτικὴ Παιδαγωγικὴ τέλος εἶναι ἡ ἀνωτέρω κατεύθυνσις τῆς ἐπιστήμης τῆς ἀγωγῆς, ἡ περιοριζομένη εἰς τὴν διαλεκτικὴν μορφωσιν τῶν νέων τῆς παιδικῆς καὶ γενικώτερον τῆς σχολικῆς ἡλικίας. Ὡς Διαλεκτικὴ Παιδαγωγικὴ χαρακτηρίζεται κυρίως ἡ ἀνάλογος κατεύθυνσις τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος, ἡ στηριζομένη εἰς τὴν τριμερῆ πορείαν τῆς σκέψεως, κατὰ τὸ σχῆμα τοῦ Hegel, θέσις, ἀντίθεσις, σύνθεσις. Ἐκκινεῖ ἀπὸ τὴν σκέψιν ὅτι «πᾶσα θεωρητικὴ ἀγωγή πρέπει νὰ προ-

χωρή εις τὴν λύσιν τῶν θεμελιωδῶν προβλημάτων αὐτῆς ἐκ τῆς παραδοχῆς τῆς ὑπάρξεως ἀντιφάσεων εἰς τὴν φύσιν τῶν προβλημάτων τῆς ἀγωγῆς, (ἀπὸ τὴν ἀντίφασιν π.χ. μεταξύ ἀτόμου καὶ κοινωνίας, προσωπικότητος καὶ ἀξιῶν κλπ.) καὶ γὰρ διαβλέπη εἰς αὐτὰς τὰς ἀντιφάσεις μίαν θεμελιώδη ἀρχὴν τῆς ἐπιστημονικῆς ἀντιμετώπισεως τῶν προβλημάτων τῆς ἀγωγῆς».

Κύριοι ἐκπρόσωποι αὐτῆς σήμερον εἶναι ὁ Paul Häberlin, καθηγητῆς τῆς Παιδαγωγικῆς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Βασιλείας καὶ ὁ πρότινος ἐκλιπὼν μέγας παιδαγωγὸς Th. Litt, καθηγητῆς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Βόννης. Ἀπὸ τοὺς παλαιότερους ἀναφέρομεν τοὺς Σωκράτη, Πλάτωνα, Pestalozzi, Schleiermacher, B. Otto καὶ τέλος τοὺς συγχρόνους M. Buber, W. Flitner καὶ E. Spranger.

Διαλεκτικὴ ὀνομάζεται καὶ ἡ Παιδαγωγικὴ τῆς μαρξιστικῆς ἀποχρώσεως, ὡς χρησιμοποιοῦσα μίαν διαλεκτικὴν μέθοδον ἰδιότυπον, στηριζομένην εἰς τὸν πυρῆνα τῆς διαλεκτικῆς σκέψεως τοῦ Hegel, μὴ διαφέρουσαν ὁμῶς καὶ πολὺ τῆς αὐστηρῶς ἠλεγμένης κομματικῆς κατηχήσεως. Τὸ πόσον ἡ διαλεκτικὴ σκέψις δὲν εἶναι ἡ καλῶς νοουμένη, ἐλευθέρα διαλεκτικὴ, εἰς τὸν γεωγραφικὸν χῶρον, τὸν ὁποῖον ἐλέγχουν κόμματα ἐμφορούμενα ὑπὸ μαρξιστικῶν ἀρχῶν, καταδεικνύεται ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι οἱ δύο μεγάλοι παιδαγωγοί, ὁ Spranger καὶ ὁ Litt, ἐκ τῶν δημιουργῶν τῆς σημερινῆς διαλεκτικῆς παιδαγωγικῆς κινήσεως, ταλαιπωρηθέντες ἀπὸ τὸ προπολεμικὸν ἀνελεύθερον καθεστῶς τῆς πατρίδος των, ἠναγκάσθησαν καὶ μετὰ τὸν πόλεμον γὰρ ἐγκαταλείψουν τὰς ἑδρας των, ὁ Spranger τοῦ Α. Βερολίνου καὶ γὰρ καταφύγη εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Τυβίγγης, ὁ Litt τῆς Λειψίας καὶ γὰρ καταφύγη εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Βόννης, μὴ δυνάμενοι γὰρ ἐργασθοῦν ἐκεῖ ἀπερίσπαστοι.

Ὅστε διεπιστώσαμεν ἀνωτέρω: α) θεωρητικὴν διαλεκτικὴν σκέψιν κατὰ τὴν

ἐπίλυσιν τῶν προβλημάτων τῆς ἀγωγῆς καὶ β) πρακτικὴν διαλεκτικὴν μέθοδον κατὰ τὴν ἄσκησιν τῆς διδακτικῆς τέχνης.

Σημασία τῆς διαλεκτικῆς. Ἡ μεγάλη σημασία τῆς διαλεκτικῆς σκέψεως διὰ τὴν ἀγωγὴν καὶ τὴν μόρφωσιν τῶν νέων εἰς τὴν ἐποχὴν μας εἶναι προφανής. Εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν, τῆς θεωρητικῆς ἀναζητήσεως τῆς ἀληθείας εἰς τὰ προβλήματα τῆς ἀγωγῆς, εἰς τὴν θεωρητικὴν δηλ. Παιδαγωγικὴν, ἡ διαλεκτικὴ πορεία τῆς σκέψεως εἶναι ἐκείνη, ἡ ὁποία ὑποβοηθεῖ ἀσφαλέστερον εἰς τὴν εὑρεσιν τῆς ὀρθῆς λύσεως, διὰ τῆς λογικῆς θεωρήσεως τῶν ὑπὲρ καὶ τῶν κατὰ ἐκάστης θέσεως, διὰ τῆς διοφθάλμου τουτέστιν παρατηρήσεως ἐκάστου παιδαγωγικοῦ προβλήματος εἰς τὸ σύνολόν του. Ἀποφεύγεται κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον μονομερῆς λύσις καὶ παθητικὴ παραδοχὴ παραδεδομένων ἀπόψεων ἢ δογματικὴ μετάδοσις παραδεδομένων παιδαγωγικῶν συνθημάτων ἀβασανίστως. Διὰ τῆς διαλεκτικῆς στάσεως τοῦ Παιδαγωγοῦ πᾶσα παιδαγωγικὴ ἄποψις, πᾶσα θέσις, ὑποβάλλεται εἰς προσεκτικὴν ἐξέτασιν, ἐξετάζεται καὶ ἡ ἀντίθετος θέσις καὶ ἐπιχειρεῖται ἡ σύνθεσις των εἰς μίαν γενικῶς παραδεκτὴν, λογικὴν ἄποψιν. «Ἡ Παιδαγωγικὴ ὑπέφερεν ἀνέκαθεν ἀπὸ τὴν ἀβασανίστον κατάχρησιν παραδεδομένων συνθημάτων», ὅπως π.χ. «αὐτενέργεια», «σχολεῖον ἐργασίας», «νέον σχολεῖον», «σχολεῖον τῆς ζωῆς» κλπ. Οἱ λόγοι αὐτοὶ τοῦ Spranger ἀναφέρονται ἀκριβῶς εἰς τὴν ἀνάγκην τῆς ἐξ ὑπαρχῆς ἐξετάσεως διὰ διαλεκτικῆς βασάνου παντὸς παιδαγωγικοῦ ὄρου πρὸ τῆς χρησιμοποίησεώς του. Μία πρόχειρος ἔρευνα θὰ μᾶς ἐπειθῆν ὅτι ἡ ἀβασανίστος παραδοχὴ καὶ χρησιμοποίησις παιδαγωγικῶν ὄρων καὶ ἐννοιῶν εἶναι τόσο μεγάλη, ὥστε ἐλάχιστοι γὰρ εἶναι ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι γνωρίζουν τί ἀκριβῶς δηλοῦν οἱ ὄροι αὐτοί. Ὑπάρχει λοιπὸν ἀνάγκη διαλεκτικῆς διασαφήσεως τῶν παιδαγωγικῶν ἐννοιῶν. Ἄνευ αὐτῆς δὲν εἶναι καὶ δυνατὴ ἡ συνεννόησις μεταξύ τῶν ἀσχολουμένων μετὰ τὴν θεωρίαν καὶ πράξιν τῆς ἀγωγῆς. Πέ-

ρα τῆς διαλεκτικῆς ἐννοιῶν ἢ ἐποχῆ μας ἔχει ἀνάγκη μίς καθαρωτέρας διαλεκτικῆς ἀντιμετώπισεως τῶν μεγάλων προβλημάτων τῆς ἀγωγῆς. Μόνον αὐτὴ ἐξασφαλίζει ἀπροκατάληπτον θεώρησιν τῶν παιδαγωγικῶν ἀντιθέσεων καὶ ἀναιδιάζει τὴν ἐπιπολαίαν ἀσχολίαν μὲ τὰ ζητήματα τῆς ἀγωγῆς εἰς ἐπιστήμην τῆς ἀγωγῆς. Μόνον αὐτὴ προφυλλάσσει ἀπὸ τὴν ἀπλοϊκὴν πίστιν εἰς γνώμας ἄλλων, ἔστω καὶ σημαινόντων Παιδαγωγῶν. Πραγματικῶς ἐλευθέρως ἀντιμετώπισις τῶν φαινομένων τῆς ἀγωγῆς εἶναι δυνατὴ μόνον διὰ τῆς διαλεκτικῆς ζήτησεως τῆς ἀληθείας εἰς ἐκάστην περίπτωσιν, ἀδιάφορον ποῖον θὰ εἶναι τὸ τίμημα αὐτῆς τῆς ἐλευθερίας τῆς σκέψεως.

Εἰς τὴν δευτέραν περίπτωσιν, τῆς σχολικῆς πράξεως, ἡ σημασία τῆς διαλεκτικῆς τέχνης εἶναι ἕξ ἴσου μεγάλη. Ὁ ἀριστοτέχνης τῆς διδακτικῆς πράξεως, G a u d i g ἀναγνωρίζει εἰς αὐτὴν μεγάλην ἀξίαν. Ὁ νέος γίνεται δι' αὐτῆς ἱκανὸς πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς γνώμης του καὶ πειστικὴν ὑποστήριξιν τῆς, πρὸς ἀπλὴν συζήτησιν χάριν εὐαρεστήσεως καὶ πρὸς αὐτοτελεῆ διανοητικὴν ἐργασίαν. Ἐξευγενίζεται ἡ οἰκογενειακὴ ζωὴ καὶ πρὸ παντὸς ὁ ἡσκημένος εἰς τὴν διαλεκτικὴν συζήτησιν νέος προφυλάσσεται ἀπὸ τὴν εὐκολον καὶ ἀεσάνιστον παραδοχὴν ἐτοιμῶν ἀπόψεων περὶ τρόπου ζωῆς, κοινωνικῶν ζητημάτων κλπ. Δι' ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους ὁ Gaudig ἀπῆτει «μεθοδικὴν ἀγωγὴν πρὸς τὸ διαλέγεσθαι». Ἐπίστευεν ὅτι διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν νέων εἰς τὴν τέχνην αὐτὴν τὸ πνεῦμα των ὀξύνεται καὶ κατακτᾷ τὸν τρόπον τῆς ἀσφαλεστέρας καὶ πιθανωτέρας προσεγγίσεως πρὸς τὴν εὐρεσιν νέων γνώσεων.

Δύναμις καὶ ὄρια τῆς διαλεκτικῆς. Γεννᾶται ὁμῶς ἐδῶ τὸ ἐρώτημα: Μέχρι ποίου σημείου εἶναι τοῦτο δυνατόν; Μέχρι ποίου σημείου φθάνει ἡ δύναμις καὶ ποῦ εὐρίσκονται τὰ ὄρια τῆς διαλεκτικῆς μεθόδου καὶ σκέψεως; Τὸ ζήτημα τοῦτο πρέπει νὰ ἐξετασθῇ ὑπὸ δύο πρίσματα: Πρῶτον

τὸ ἀντικειμενικόν, δηλαδὴ τὸ πρίσμα τῆς ὕφης τῆς γνώσεως καθ' ἑαυτὴν (γνώσις γεγονότων καὶ λογικὴ γνώσις), καὶ δεύτερον ὑπὸ τὸ ὑποκειμενικόν, δηλαδὴ τὸ πρίσμα τοῦ διανοητικοῦ δυναμικοῦ ἐκάστου ἀτόμου.

Εἰς ἡμᾶς εἶναι σήμερον γνωστὸν ὅτι ἡ διαλεκτικὴ ζήτησις γνώσεων δὲν εἶναι δυνατὴ εἰς τὴν περιοχὴν τῶν σχολικῶν κλάδων τῶν ἀναφερομένων εἰς γεγονότα. Δὲν εἶναι νοητὸν π.χ. νὰ ἐπιδιώκεται ἐξακρίβωσις διὰ τῆς μεθόδου αὐτῆς τοῦ ἀν ἢ Ἑλληνικῆ ἐπανάστασις ἔγινε ἢ δὲν ἔγινε τὸ 1821, ὅπως δὲν εἶναι νοητὴ ἀνάλογος προσπάθεια ἀποδείξεως ἐνὸς φυσικοῦ νόμου. Ἡ μέθοδος αὐτὴ ἔχει κυρίως τὴν θέσιν τῆς εἰς τὴν περιοχὴν τῆς θεωρητικῆς γνώσεως, τῆς λογικῆς καὶ τῆς ἠθικῆς: εἰς τὴν φιλοσοφίαν, κοινωνιολογίαν, ἱστορίαν (προβλήματα ἱστορικά, ὄχι γεγονότα), ἀγωγὴν τοῦ πολίτου, εἰς τὰς θεωρητικὰς ἐπιστήμας γενικώτερον καὶ τὰ ἀντίστοιχα σχολικὰ μαθήματα. Τέλος εἶναι δυνατόν νὰ χρησιμοποιηθῇ εἰς ὅλα τὰ μαθήματα, εἰς ὠρισμένας τοῦλάχιστον φάσεις αὐτῶν, κατὰ τὰς ὁποίας γεννῶνται εἰς τοὺς μαθητὰς προβλήματα διαλεκτικῆς φύσεως.

Εἶναι φανερόν ἐπίσης ὅτι ἡ διαλεκτικὴ προσπάθεια ἐνὸς ἐκάστου θὰ σταματᾷ πάντοτε ἐκεῖ, ὅπου σταματοῦν καὶ αἱ διανοητικαὶ του δυνατότητες. Ἀκόμη καὶ διὰ τὰ μεγαλύτερα ἀνθρώπινα πνεύματα ὑπάρχουν νεκρὰ σημεῖα καὶ ἄβατοι τόποι, πέρα τῶν ὁποίων ἀρχίζει ἡ ἀπορία καὶ ὁ θαυμασμός. «Ἀκόμη ὁμῶς καὶ ὅταν ὁ νοῦς ἀδυνατῇ νὰ εὕρῃ τὴν ἀλήθειαν, αὕτη τοῦ γίνεται οἰκεία, παροῦσα καὶ συνειδητὴ», κατὰ τὸν καθηγητὴν τῆς φιλοσοφίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Βασιλείας: Karl Jaspers, ἔνα τῶν μεγαλυτέρων συγχρόνων διανοητῶν. Ὅσον περισσότερον συζητοῦμεν διαλεκτικῶς περὶ τῶν μεγάλων καὶ δυσκόλων προβλημάτων, τόσοον πλησιάζομεν πρὸς τὴν λύσιν των.

Αἱ γνώμαι τῶν μεγάλων διανοητῶν, ὡς πρὸς τὰς δυνατότητας τῆς διαλεκτικῆς εἶναι διχασμένα. Ὁ Πλάτων ἐθεώ-

ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΑΝΘΡΩΠΟΣ

ΤΟΥ ΦΙΛΟΣΟΦΟΥ ΕΡΝΣΤ ΚΑΣΙΡΕΡ

Ο φιλόσοφος Έρνστ Κασίρερ πέθανε το 1945 στη Νέα Υόρκη. Το 1944 κυκλοφόρησε στα Άγγλικά το τελευταίο του βιβλίο «An essay on man» Ένα δοκίμιο για τον άνθρωπο. Ασχολείται με ψυχολογικά, όντολογικά και επιστημολογικά προβλήματα. Σε χωριστά κεφάλαια εξετάζει τις μεγάλες περιοχές του ανθρώπινου πολιτισμού. Βάζει τον άνθρωπο τον ίδιο να αναζητήσει τον εαυτό του μέσα στην περιοχή του Μύθου, της θρησκείας, της Γλώσσας, της Τέχνης, της Επιστήμης και της Ιστορίας, που τὰ δίνει σε χωριστά κεφάλαια μέσα στο βιβλίο του. Με το «Ένα δοκίμιο για τον άνθρωπο» ο Κασίρερ δίνει την ουσία του φιλοσοφικού του έργου. Βασικό βιβλίο του Κασίρερ είναι «Η φιλοσοφία των Συμβολικών Μορφών» που το έγραψε πολύ παλαιότερα όταν ήταν στη Γερμανία. Το 1932 ο Κασίρερ εγκατέλειψε τη Γερμανία για τους γνωστούς λόγους που τόσο φωτισμένοι άνθρωποι έφευγαν πανικόβλητοι από τη γενέτειρά τους, κείνα τὰ μαύρα χρόνια. Πήγε στην Άγγλία όπου δίδαξε στην Όξφορντ και το 1941 πήγε στις Ηνωμένες Πολιτείες όπου δίδαξε στα Πανεπιστήμια Γέηλ και Κολούμπια. Δίνουμε στους αναγνώστες του περιοδικού το πρώτο κεφάλαιο απ' το βιβλίο του Κασίρερ, «Ένα δοκίμιο για τον άνθρωπο». Σύντομα θα κυκλοφορήσει στη χώρα μας υπό κληρο το βιβλίο σε μετάφραση του Θεοφράστου Γέρον.

Θ.Γ.

Η κρίση για την αυτογνωσία του ανθρώπου

1. Το ότι το «γνώθι σαυτόν» είναι ο ανώτερος σκοπός της φιλοσοφικής έρευνας, αυτό πια είναι γενικά παραδεκτό.

Ο αντικειμενικός σκοπός μένει σταθερός και αμετάβλητος ανάμεσα στις συγκρούσεις στις διάφορες φιλοσοφικές σχολές: αποδείχτηκε ότι είναι η Αρχιμή-

ρει αυτήν ως την επιστήμη των επιστημών και είχε υπερεκτιμήσει αυτήν. Ο Άριστοτέλης, έχων πικράν πείραν της καταχρήσεώς της παρά των Σοφιστών, αποδίδει εις αυτήν μικροτέραν αξίαν. Έδω θα έπρεπε όμως να παρατηρήσωμεν ότι η κατάχρησις και η πλαστογράφησις μιᾶς μεθόδου επισημαίνει ίσως τους κινδύνους, εις τους οποίους είναι εκτεθειμένη, δὲν λέγει όμως τίποτε περί της αξίας ἢ ἀπαξίας αὐτῆς. Εἰς τους νεωτέρους χρόνους, διὰ τὸν ἱστορικὸν ὕλισμόν, ἡ διαλεκτικὴ ἀποτελεῖ ἀποτελεσματικώτατον ὄπλον. Ἀλλὰ εἰς τὴν περίπτωση αὐτῆν πρόκειται περί μιᾶς διαλεκτικῆς τοῦ «πρέπει», «εἶναι ἀνάγκη» ν' ἀποδειχθῇ και μάλιστα διαλεκτικῶς, αὐτὴ ἢ ἐκείνη ἢ ἀλήθεια.

(Συνέχεια εἰς τὸ ἐπόμενον)

δειος ἀρχή, τὸ ἀκίνητο και μόνιμο κέντρο ὄλων τῶν στοχασμῶν. Οὔτε και οἱ «σκεπτικοὶ» ἀρνοῦνται τὴ δυνατότητα και τὴν ἀνάγκη τῆς αὐτογνωσίας. Δὲν ἐμπιστεύονται ὅλες τῖς γενικὲς ἀρχὲς γύρω ἀπὸ τὴ φύση τῶν πραγμάτων. Ἀλλὰ αὐτὴ ἡ ἔλλειψη ἐμπιστοσύνης προοριζόταν ν' ἀνοίξη ἕνα νέο και περισσότερο ἀξιόπιστο τρόπο ἔρευνας. Στὴν ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητας ὁ σκεπτικισμὸς πολὺ συχνὰ ὑπῆρξε τὸ πανομοιότυπο ἐνὸς ἀποφασιστικοῦ οὐμανισμοῦ. Μετὴν ἀρνήσι και διάλυσι τῆς ἀντικειμενικῆς δεβαιότητας τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου ὁ σκεπτικιστὴς ἐλπίζει νὰ ρίξη ὅλες τῖς σκέψεις τοῦ ἀνθρώπου πάνω στὴ δική του ὑπαρξί. Διακηρύσσει ὅτι ἡ αὐτογνωσία εἶναι προαπαίτησι τῆς αὐτοπραγμάτωσις. Θὰ δοκιμάσουμε νὰ σπάσουμε τὴν ἀλυσίδα πὸν μᾶς συνδέει μετὸν ἐξωτερικὸν κόσμον γιὰ νὰ μπορέσουμε νὰ ἀπολαύσουμε τὴν πραγματικὴ μᾶς ἐλευθερία. «La plus grande chose du monde c' est de sçavoir être á soy» γράφει ὁ Montaigne.

Ἀκόμα και αὐτοῦ τοῦ εἶδους ἡ προσέγγισι στὸ πρόβλημα— ἡ μέθοδος τῆς ἐνδοσκοπήσις (introspection) — δὲν γλυτώνει ἀπ' τῖς ἀμφιβολίες τοῦ σκεπτικοῦ. Ἡ σύγχρονη φιλοσοφία ἄρχισε μετὴν ἀρχὴ ὅτι ἡ ἀπόδειξι τῆς ὑπαρξίς